

МІСТОБУДУВАННЯ

УДК 711.25

Г. В. Айлікова,

*к.т.н. головний архітектор проектів
ДП УДНДІПМ «Діпромісто» імені Ю.М.Білоконя*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація: розглядаються особливості формування моделі перспективного розвитку регіону на основі використання його ресурсного потенціалу та прогнозування можливого впливу зовнішніх та внутрішніх факторів в контексті врахування загальнодержавних та регіональних інтересів. В якості модельного регіону представлена Полтавська область.

Ключові слова: регіон, схема планування території, модель розвитку.

У відповідності до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [1] схеми планування території регіонального рівня - це містобудівна документація, що розробляється у розвиток Генеральної схеми планування території України з метою визначення принципів напрямків розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці, та надання пропозицій щодо використання її території на підставі всебічного містобудівного аналізу ресурсного потенціалу та процесів, що відбуваються в регіоні.

При цьому, пропозиції, надані в схемі планування, після її затвердження в установленому порядку, повинні стати основою для органів місцевого самоврядування при розробленні, затвердженні та виконанні відповідних програм економічного і соціального розвитку.

Сьогодні містобудівною документацією регіонального рівня охоплено майже всю територію України, однак, усталеною практикою все ще залишається розроблення всіляких галузевих програм (економічних, екологічних, соціальних, інженерних, тощо), автономно, без врахування містобудівних рішень, результатом чого стає неузгодженість дій та рішень по освоєнню території, значні економічні збитки, виникнення конфліктних ситуацій.

Ілюстрацією цього може бути те, що при формуванні територіальних громад, що є надзвичайно актуальною задачею сьогодні, практично не враховуються особливості конкретних територій, їх ресурсний потенціал, планувальні переваги та недоліки, пропозиції щодо їх подальшого розвитку, які закладаються при виконанні робіт з планування території регіонального рівня. Причиною цього є, як правило, відсутність у органів місцевого самоврядування та мешканців регіону достатньої інформації про мету та склад схем планування, про те, що саме в цих містобудівних роботах на підставі комплексного містобудівного аналізу розробляється перспективна модель розвитку регіону, що, в свою чергу, включає в себе науково обгрунтовані прогнози та пропозиції щодо економічного, демографічного, соціального, інфраструктурного та територіального розвитку відповідної території.

В даній статті пропонується розглянути особливості формування моделі перспективного розвитку регіону з відносно збалансованим господарським комплексом на прикладі Полтавської області, схема планування території якої була виконана ДП УДНДПМ «Діпромiсто» імені Ю.М.Білоконя в 2012 році.

Полтавська область займає середнє положення в планувальній системі України. Територія області становить близько 28,8 тис. кв. кілометрів, населення - 1479,9 тис. осіб, щільність населення – 52, 6 осіб/км², щільність транспортної мережі : залізничної – 30км/100 км², автомобільної – 309 км / 100 км².

В області досягнуто ефективне співвідношення між консервативною (відновлюваною) частиною господарського комплексу – аграрним комплексом, та інноваційною – індустріальний та обслуговуючий комплекси. В результаті область є, в значній частині, економічно збалансованою і, навіть, в даній, кризовий період розвитку економіки країни, Полтаващина залишилась регіоном – донором.

В схемі планування території було визначено, що основними чинниками, які визначають специфіку Полтавської області, і в той же час обумовлюють переваги з точки зору перспектив розвитку є:

геополітичний – стратегічно вигідне географічне положення, в центрі України на перетині міжнародних автомобільних, залізничних, водних шляхів;

історичний – етнографічна своєрідність краю, де ще збереглась порівняно висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення створюють передумови для швидкої адаптації до нових економічних умов, що підсилює шанси на успіх ринкових реформ;

архітектурно-містобудівна цінність середовища краю, його міжнародна популярність, інтенсивне культурне життя світового рівня;

транспортний – досить розвинута транспортна мережа, що в поєднанні з географічним положенням має неабияке значення на перспективу;

економічний - незважаючи на допущені диспропорції в розвитку продуктивних сил, на базі наявного виробничого потенціалу цілком можливе формування високотехнологічних комплексів з випуском конкурентоспроможної продукції;

науково-технічний – система навчальних закладів, науково-дослідних установ, наявний у них інтелектуальний потенціал і висококваліфіковані кадри можуть забезпечити розвиток тих галузей, які визнають технічний прогрес;

природно-ресурсний – наявні природні ресурси області (мінерально-сировинні, водні, земельні, лісові, фауністичні) значною мірою впливають на формування просторової та галузевої структури господарського комплексу і визначають пріоритетні напрями його розвитку;

рекреаційно-туристичний – регіон наділений потужним історико-культурним, природним потенціалом для лікування й оздоровлення людей (наявність рекреаційних і лікувальних ресурсів), пізнання, освоєння якого з економічної точки зору є вигідним і за своєю віддачею в перспективі може на рівних конкурувати з іншими галузями господарства.

наявність корисних копалин, які можуть стати базовим елементом економіки області.

Поряд з цим, в роботі були виявлені **негативні фактори**, які в тій чи іншій мірі притаманні всім без винятку регіонам України, і основними серед них є: складна демографічна ситуація, зростаюче скорочення чисельності населення за рахунок природного зменшення; неповна зайнятість населення і приховане безробіття; проблема забезпечення житлом громадян; недостатній рівень розвитку сфери послуг та забезпеченості населення об'єктами соціальної інфраструктури; не реструктуризований господарський комплекс; проблема розвитку малих міст; проблема утилізації твердих побутових відходів; відсутність систем каналізування та централізованого водопостачання у багатьох населених пунктах; незадовільний технічний стан більшості пам'яток архітектури і монументального мистецтва; низька якість експлуатаційного стану автомобільних доріг та штучних споруд загального користування державного та місцевого значення; недостатній розвиток енергозберігаючих та енерговідновлюючих технологій; значне порушення території в зв'язку з розробкою покладів Кременчуцької магнітної аномалії.

В результаті, аналіз кількісних і якісних характеристик, особливостей та тенденцій формування середовища життєдіяльності дав можливість **визначити** **Полтавську область як потенціальну зону економічного зростання** і виділити стратегічні напрями сталого та збалансованого економічного й соціального розвитку області, серед яких: формування інвестиційно

привабливого середовища; утвердження інноваційної моделі розвитку; розширення внутрішнього ринку; розвиток ефективного підприємництва в аграрному секторі, підвищення конкурентоспроможності його продукції; підтримка малого підприємництва; підвищення якості життя населення; розвиток соціальної сфери та туризму; забезпечення екологічної безпеки. При цьому, в пояснювальній записці до схеми планування наведені конкретні показники потенційно можливого напрямку розвитку області.

Одним з головних завдань перспективної моделі розвитку Полтавської області стало *вдосконалення існуючої планувальної структури*, з метою сприяння подальшому вдосконаленню існуючих господарських зв'язків на території області та розвитку периферійних районів. При цьому, передбачається, що розвиток планувальної структури області, систем розселення та транспортної мережі області буде відбуватися як за рахунок підвищення статусу планувальних осей та вузлів, що сформувалися, так і внаслідок створення нових, додаткових напрямків та вузлів і органічного поєднання останніх із вже сформованою планувальною структурою.

Планувальний каркас області має лінійно-вузлову структуру, яка формується в результаті перетину двох головних планувальних осей каркасу загальнодержавного значення (осей першого рангу): Північ – Південь та Південний захід – Схід.

Перша вісь перетинає область з заходу на схід - це міжнародна автомобільна дорога Київ –Харків (М03), яка співпадає з міжнародним транспортним коридором – Схід –Захід; друга вісь має складну конфігурацію і також співпадає з мережею міжнародних автомобільних доріг, що перетинають область з північного сходу на південний захід – Харків –Полтава – Одеса Е577.

Ділянка першої осі (Полтава-Пирятин), вздовж якої формується міжнародний транспортний коридор, є найбільш перспективною. Завдяки цій осі Україна внаслідок геополітичного розташування, виробничого потенціалу та густої мережі поселень буде займати у майбутньому ключове положення, та являти собою міжнародний транспортний коридор, що з'єднуватиме Середню Азію з Європою.

На головних планувальних осях розташовані міста Полтава, Миргород, Хорол, Лубни, Пирятин, Козельщина, Комсомольськ, Кременчук.

Найбільшу увагу у подальшій розбудові Полтавської області відіграватимуть саме міжнародні автомобільні та залізничні коридори, при умові розбудови та облаштування яких область отримає відчутні переваги від їх використання. Нову планувальну вісь антропогенного характеру передбачається сформувати вздовж напрямків міжнародного автомобільного коридору Північ-Південь, та найдовшого європейського автошляху Е-40,

довжиною 8500 км, що з'єднує французьке місто Кале із казахським містом Ріддер біля кордону з Китаєм.

Крім того, схемою планування території намічено створення нових транспортних зв'язків, які виконуватимуть роль планувальних осей місцевого значення і завдяки яким покращиться зв'язок між центральними та периферійними районами області. Таким зв'язком, який на перспективу набуває більш високого значення, стане система доріг північної частини Полтавщини, яка об'єднає Пирятин, Чорнухи, Лохвицю, Гадяч, Зіньків, які на перспективу розглядаються як «центри росту».

Для підтримання життєзабезпечуючих функцій навколишнього середовища та зниження антропогенного впливу на довкілля до екологічно допустимого рівня схемою планування території передбачено значне розширення площі земель природоохоронного призначення та інших елементів екологічної мережі; створення єдиної територіальної системи, що об'єднує основні опорні елементи національної мережі – екологічного каркасу. Слід підкреслити, що всі ці пропозиції підтверджені графічно.

Проектне *функціональне зонування* території Полтавської області вирішується, виходячи з комплексної оцінки території та прогнозу розвитку планувального та екологічного каркасів.

З точки зору функціонального зонування (по переважному напрямку основних функцій), на території області виділяються зона переважно містобудівного розвитку (зона урбанізації), зона переважно сільськогосподарського використання, зона переважно туристично-рекреаційного та курортного використання, зона територій, що охороняються (екологічний каркас, ареали розташування об'єктів історико-культурної спадщини), зона з пріоритетним розвитком гірничо-добувної та металургійної промисловості (високотехнологічної).

Крім того, з метою визначення режимів використання території визначаються зони, які накладаються на інші або входять до них, як складові. До цих зон можна віднести зони впливу міжнародних транспортних коридорів, зону розвитку нафто-газодобувного комплексу, приміські зони, тощо.

На території зони урбанізації рекомендується інтенсифікація сформованого науково-виробничого потенціалу, розвиток сільського господарства переважно приміського типу і районів короткочасного відпочинку населення. В межах зони рекомендується регламентація містобудівного розвитку зі стимулюванням розбудови сучасної економічної.

В зоні переважно сільськогосподарського використання рекомендується інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва (при скороченні орних земель), удосконалення технології агро виробництва, активізація центрів

агропромислової інтеграції, підвищення рівня їх забезпечення соціальною та інженерною структурою, мінімізація антропогенного навантаження на природне середовище, попередження процесів його деградації.

В схемі планування визначені основні функціональні якості і просторове розміщення рекреаційної мережі з урахуванням допустимих навантажень та визначені основні напрямки та перспективи розвитку туристсько-рекреаційної мережі Полтавської області.

Рекреаційна зона наближена до такого поняття, як зона спокою - територія, на якій встановлено режим, по можливості, найменшого чи абсолютно мінімального техногенного впливу в цілях створення умов для відпочинку людей чи їх фізіотерапевтичного лікування, для яких визначені центри, намічені межі, а також встановлено переважаючі (короткочасний, довготерміновий чи змішаний) види відпочинку.

Зона територій, що охороняються, включає в себе об'єкти природно-заповідного фонду, буферні зони, озеленені території, прибережні смуги рік та водойм (екологічний каркас області), санітарно-захисні зони водозабірних споруд, рекреаційно - туристичні території, території концентрації пам'яток культурної спадщини (історії, культури, археології).

На перспективу пропонується до складу територій, що охороняються, включити основні елементи екологічного каркасу.

Зона розвитку гірничо-добувної та металургійної промисловості, формується в західній частині Кременчуцького району, має видовжену з півдня на північ форму і займатиме близько 3000 га території.

Схемою пропонується максимальна екологізація процесів видобутку та переробки покладів Кременчуцької магнітної аномалії та повна реабілітація порушених територій. В цій зоні необхідно проводити постійний моніторинг гідрогеологічних та геологічних процесів з метою запобігання техногенних катастроф.

В схемі планування надаються вичерпні рекомендації щодо розвитку магістральних інженерних мереж, підготовки та захисту територій, охорони навколишнього середовища, шляхів реалізації прийнятих рішень.

Таким чином, прогнозна модель розвитку Полтавської області, яка пропонується Схемою планування території області, повинна бути інформаційною базою та підґрунтям при вирішенні питань розвитку господарського комплексу області в цілому та його окремих галузей, основою для вирішення територіальних питань та питань охорони довкілля та об'єктів культурної спадщини, керівництвом при вирішенні конфліктних ситуацій, що виникають на території області, а також орієнтиром при вирішенні

першочергових та невідкладних питань по совоєнню території та розвитку інженерно-транспортної та соціальної сфери.

При вдалому виборі напрямків розвитку економічної бази та залученні відповідних інвестицій в обрані галузі економіки, Полтавщина має можливість успішного економічного розвитку з нарощуванням містобудівної діяльності, включаючи й додатковий територіальний розвиток ряду поселень та частковим збільшенням антропогенного навантаження. За умов успішного розвитку економічної бази, область може стати «зоною поглинання» потоку безповоротної міграції населення, який в наш час, нажаль, спрямований за межі країни. Полтавська область, яка віднесена до просторових «полюсів зростання» може розглядатись і як територія - противага інтенсивно освоєній, в наш час зоні «екологічної релаксії» та реорганізації господарства, в якій більшою мірою відбувається «зародження» такого потоку. В Полтавській області одним з основних чинників її перспективного розвитку наявність корисних копалин, включаючи енергетичні (нафта, газ) та одних з найбільш родючих ґрунтів в державі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». Верховна Рада України; Закон від 17.02.2011, № 3038-VI.
2. Концепція переходу України до сталого розвитку (проект). Інститут Урбаністики, К.: 2007.
3. Схема планування території Полтавської області. ДП УДНДІПМ «Діпромісто», К.: 2012.

Аннотація

В статтє рассматриваются особенности формирования модели перспективного развития региона на основании использования его ресурсного потенциала и прогнозирования возможного влияния внешних и внутренних факторов в контексте учета общегосударственных и региональных интересов. В качестве модельного региона выбрана Полтавская область.

Ключевые слова: регион, схема планировки территории, модель развития.

Abstract

This article discusses the features of the formation of long-term regional development model based on the use of its resource potential and predict the possible impact of external and internal factors in the context of the account of national and regional interests. As the model is selected, Poltava region.

Keywords: region, planning scheme area, development model.